

Om hot, våld
och förtryck

i hederns namn

*Om våld i hederns namn och om skyldigheten att se
och hjälpa.*

BORÅS STAD

Innehåll

När flickor förtrycks i hederns namn

– en handbok om arbetet mot hedersrelaterat våld	3
--	---

Vad menas med hedersrelaterat våld?

4

Skolans arbete mot hedersrelaterat våld

– en praktisk mall	8
--------------------	---

Skolans uppgift

– att agera förebyggande och därmed motverka förtryck av mänskliga rättigheter	9
– att reagera vid upptäckt av hedersrelaterat förtryck	11

Handläggningsrutiner vid olika typfall av förtryck i hederns namn

– hjälp till de flickor och unga kvinnor som behöver och vill ha stöd	12
1. Omyndig flicka utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)	13
2. Omyndig flicka inte utsatt för brott – barn i riskzon	14
3. Myndig ung kvinna utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)	16
4. Myndig ung kvinna inte utsatt för brott	17
Gör en närhetsanalys	17

Socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld

– ett förhållningssätt	18
Att tänka på vid en anmälningssituation	19
Anmälan/ansökan	19
Probleminventering – hedersrelaterat förtryck eller tonårsproblem?	21
Skyddsbehovet – släktpyramid	22
Att tänka på under förhandsbedömningen	23
Att tänka på vid en utredning	25
Riskbedömning	25
Omyndig flicka	25
Myndig ung kvinna	27
Att tänka på inför det fortsatta arbetet med flicka och familj	28

BORÅS STAD

033-35 70 00
www.boras.se

För ytterligare information kontakta
respektive verksamhet.

Förtryck i hederns namn

– en handbok om arbetet mot hedersrelaterat våld

Det här är en vägledning för hur vi i Borås Stad vill arbeta mot hedersrelaterat förtryck och våld. I första hand riktar den sig till skolan och socialtjänsten, men även till våra samverkanspartner.

Handboken förmedlar kunskap om hedersproblematiken. Den skall även utgöra ett stöd i det praktiska arbetet med att ta fram egna handlingsplaner och diskutera sitt eget förhållningssätt mot hedersrelaterat våld inom olika organisationer och på olika arbetsplatser.

I handboken finner du därför en praktisk mall för hur man på en enskild skola kan ta fram en handlingsplan mot hedersrelaterat våld. Du finner även ett förhållningssätt och en praktisk metod för hur socialtjänsten kan hantera och agera i ärenden med hedersrelaterat våld.

Vi hoppas att handbokens praktiska och konkreta ansats kommer att leda till ett bättre och rakare samarbete mellan olika organisationer – inte minst mellan skola och socialtjänsten. Vår förhoppning är också att handboken kommer att utgöra ett bra stöd i det praktiska arbetet mot hedersrelaterat våld och i det nära mötet med de utsatta flickorna.

Björn Bergqvist
Kommunstyrelsens ordförande
Borås Stad

*Innehållet i handboken är till allra största delen hämtat ur
”Om våld i hederns namn” utarbetad av Länsstyrelsen i Östergötland.*

Tack för hjälpen!

Vad menas med hedersrelaterat våld?

Tvång, våld och mord i hederns namn är en kulturspecifik företeelse i samhällen med patriarkala familjesystem och som kännetecknas av ett gruppcentrerat skamtänkande. Bakom hedersbrotten ligger alltid ett kollektivt

tryck om att bestraffning måste ske för hederns återupprättande. De allvarligaste hedersbrotten är alltid planerade och genom det kollektiva trycket blir kraven på bestraffning oftast kompromisslösa och långsinta.

Hedersrelaterat förtryck och hedersrelaterat våld finns i klaner och familjer i ett patriarkalt samhällssystem. Individen är underordnad gruppen som äger och tar ansvar för heder och skam. Här är männens och gruppens heder direkt avhängigt av gruppens kvinnliga medlemmars faktiska eller påstådda sexuella beteende och relationer. I det faktiska förtrycket och våldet är utövaren oftast en man i nära relation till offret som oftast är en flicka eller en ung kvinna. Andra kvinnor i nära relation till offret kan direkt eller indirekt utgöra ett stöd till förtrycket som öppet stöds av kollektivets gillande. Systemet gör även förövarna till offer.

Uttrycket förtryck i hederns namn eller hedersrelaterat våld anger att någon är ett offer för förtryck. Vårt fokus ligger på flickor och unga kvinnor utsatta för ett sådant förtryck. I en vidare mening kan dock alla medlemmar i en familj som lever under hårt förtryck och kontroll betraktas som offer i någon mening eftersom alla lever

under tvånget att följa sina givna roller i familjesystemet och den egna kulturen.

Den familjetyp som de utsatta flickorna och deras anhöriga lever i kan liknas vid en pyramid. Pyramiden har flera nivåer där pappan befinner sig i toppen och har den avgörande makten inom familjen. Pappan är också familjens representant i kontakterna utåt. I denna patriarkala familjetyp ingår också släkten, bland annat så tillhör både mammans och pappans föräldrar familjen. Flickorna återfinns i botten av detta hierarkiska system, det vill säga längst ned i pyramiden.

Hedersrelaterat våld och förtryck drabbar även pojkar och män. Unga män kan tvingas att kontrollera sina systrar om de brutit mot familjens regler. Kravet på lydnad, att följa familjens seder och traditioner gäller även pojkar.

Mannen har i samhällen som domineras av patriarkala familjer en betydligt mer framträdande och överordnad roll än kvinnan. Detta återspeglas också i barnens uppfostran där pojkarna ges större friheter och rättigheter än flickorna. Detta innebär att flickorna måste förhålla sig underordnade till sina bröder och samtidigt anpassa sig till krav från slakten och pappan (nivåerna ovanför i familjehierarkin).

I denna typ av utvidgade familjer har barn och föräldrar ansvar och skyldigheter inte bara mot varandra utan också i förhållande till en större krets släktingar. Eftersom familjen är den avgränsade enhet som ansvarar för medlemmarnas sociala och ekonomiska trygghet blir mycket få saker en familjemedlems enskilda angelägenhet.

Ett giftermål medför till exempel såväl ekonomiska som andra konsekvenser för den utvidgade familjen. Det innebär att frågan om äktenskapspartner hanteras som en familjefråga, det vill säga vanligtvis av den fader som ansvarar för familjen. I den utvidgade familjen är man således i första hand en familjemedlem och i andra hand en enskild individ.

I patriarkala samhällen är heder och skam centrala värden. Alla familjemedlemmar bidrar genom sitt beteende till familjens heder, men ansvaret är olika fördelat. Mannens heder är främst kopplad till hans förmåga att försörja och beskydda familjen, medan kvinnans heder (och därmed familjens) är knuten till hennes sexuella dygd. Kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig och därför måste ogifta kvinnor och män så långt möjligt hållas åtskilda och umgås så lite som möjligt. Kontrollen av kvinnans sexualitet betraktas som nödvändig för att hon ska bli gift och med hänsyn till familjens heder.

**”Kvinnans heder (och därmed familjens)
är knuten till hennes sexuella dygd.”**

”I det hedersrelaterade våldet skuldbeläggs flickan totalt.”

Familjens rykte står hela tiden på spel vilket bidrar till en stram kontroll. Det behövs inte mycket för att få ett dåligt rykte. Om den unga kvinnan talar med en utomstående man riskerar ryktet om lättsinnighet (läs: hora) att vanhedra hela familjen. Eftersom skammen drabbar hela familjen om någon familjemedlem bryter mot gruppens normer så värnar familjen aktivt om varandras beteende. Både männen och kvinnorna i familjen kan därför aktivt delta i utövandet av våld och förtryck mot en ung kvinna. Männen deltar därför att hedern är knuten till de unga kvinnornas sexuella beteende, och kvinnorna därför att de ytterst är ansvariga för barnens uppfostran och därmed ansvariga om flickan bryter mot normerna. Att undvika skam och vanära över sin familj blir ett överordnat mål.

Även om det oftast är flickor och unga kvinnor som utsätts för förtryck i hederns namn så förekommer det även att pojkar är utsatta. Ibland blir också pojkar tvingade att gifta sig med någon de själva inte valt och det förekommer att homosexuella relationer leder till hedersrelaterat förtryck och våld.

I det hedersrelaterade våldet skuldbeläggs flickan totalt. Brytningen mot normerna anses som ett oåterkalleligt felsteg och måste medföra ett straff för henne – fysiskt eller socialt – medan förövaren ges rätt av sin närmaste omgivning i sitt utövande av våldet och förtrycket.

Skillnaden mellan kulturer ställs på sin spets när den till Sverige inflyttade – patriarkalt uppbyggda – familjen ska förhålla sig till de krav på anpassning som omgivningen ställer. Behovet av att bevara den egna identiteten är vanligtvis stark men ju längre familjen lever i Sverige desto svårare blir det att upprätthålla en patriarkalisk maktstruktur. Flera omständigheter bidrar till detta. Barnen blir ett hot mot föräldrarnas maktutövning då de genom bland annat sin skolgång blir integrerade i samhället och får större medvetenhet om sina rättigheter som individer – och som flickor. Föräldrarna blir ofta beroende av barnen i sina kontakter med samhällets myndigheter. Härigenom förlorar pappan sin tidigare position och roll att företräda familjen utåt. Ofta förlorar pappan också sin funktion som huvudförsörjare och ansvarig för familjens ekonomi, vilket ytterligare belastar hans position i familjen.

När ungdomarna blir tolkar av språket och omvärlden rubbas maktbalansen inom familjen, den traditionella familjestrukturen vänds upp och ned och föräldrarna mister i auktoritet. När den sociala ordningen är under press och när tidigare normer inte längre tas för givna blir det ofta nödvändigt med restriktioner som tidigare inte behövts i hemlandet. Särskilt de unga ogifta flickornas livsstil blir utsatt för en stark social kontroll. Skvaller och rykten är en del av denna kontroll.

Hedersproblematiken förstärks i vårt land av fyra omständigheter:

1. En långtgående boendesegregation.
2. Vuxna invandarmän kommer inte in i samhället på grund av arbetslöshet, språk- och boendesegregation. Man kan då välja att stärka varandra i den egna organisationen eller föreningen vilket kan ge ny näring till patriarkalt hederstänkande.
3. Hedersdominerade familjer är satta under press från släktingar och vänner i hemlandet. Där finns ingen förståelse för att flickors och kvinnors rättigheter i Sverige är annorlunda och bygger på en jämställd och jämlik relation mellan kvinnor och män.
4. För invandrarungdomarna sker en anpassning till den svenska kulturen och normerna som gäller för ungdomen. Detta förstärker konfrontationen hemma mellan generationerna vilket i sin tur leder till än starkare tvångsinslag och kontrollbehov.

Skolans arbete mot hedersrelaterat våld – en praktisk mall

Det här är en praktisk handledning som i första hand riktar sig till rektorer och elevvårdspersonal vid grundskolor och gymnasieskolor i Borås. Det är rektorerna som ytterst är ansvariga för att skolan har en beredskap och en handlingsplan för att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras av hedersproblematiken.

En hantering på skolan som bygger på normala rutiner i elevvårdsärenden kan i vissa fall allvarligt skada den enskilda flickan eller den unga kvinnan – om hon är utsatt för hedersrelaterat våld. Därför framstår fortbildning av elevvårdsteam på skolan som en väsentlig uppgift, eftersom det vanligtvis är någon ur den personalgruppen som kopplas in i dessa fall.

Grundbulten i såväl framtagandet av den lokala handlingsplanen som vid dess tillämpning tror vi ligger i en tydlig arbetsorganisation. Alla på skolan ska veta vem som gör vad i olika skeenden och situationer av hedersproblematik.

Avsikten med detta dokument är att vara ett stöd i skolans uppdrag att motverka kränkningar av mänskliga rättigheter samt att ge vägledning i enskilda typfall av hedersrelaterat våld och förtryck. Den allmänna mall som här presenteras ska kunna vara till hjälp vid utarbetandet av lokala handlingsplaner för detta angelägna område.

Till sist: Alla skolor möter inte i sin vardag flickor som är utsatta för förtryck i hederns namn. Med hjälp av kunskap är man förberedd om man längre fram kommer i kontakt med hedersproblematiken. Det ankommer här ytterst på varje enskild rektor och skola att – utifrån lokala överväganden – ta ställning till vilka förebyggande och akuta insatser man vill planera för.

**”Alla på skolan ska veta vem som
gör vad i olika skeenden och si-
tuationer av hedersproblematik.”**

Skolans uppgift

– att agera förebyggande och därmed motverka förtryck av mänskliga rättigheter

En viktig del av handlingsplanen är beskrivningen av hur skolan i sin **undervisning** avser att förebygga och motverka diskriminering och förtryck av mänskliga rättigheter. Skolan behöver mot den bakgrunden agera för att:

- ◆ Ge klara signaler om att skolan bekämpar alla former av förtryck, inklusive hedersförtryck.
- ◆ Skolan i sin information och undervisning om demokratiska och mänskliga rättigheter även behandlar och motverkar förtryck och brott som sker i hederns namn.
- ◆ Särskilt påverka pojkarnas attityder om mänskliga rättigheter, jämställdhet och kvinnors rättigheter.
- ◆ Ge flickor konkret information om rätten att bestämma över sina liv och samhällets stöd i olika former.
- ◆ Stärka flickors och unga kvinnors självförtroende och mod att försvara sina mänskliga rättigheter.
- ◆ Samverka i det förebyggande arbetet med andra verksamheter och föreningar (enligt den plan som finns).

I skolans **samarbete och kontakter med föräldrarna** bör man informera dessa om skolans och samhällets syn på brott mot de mänskliga rättigheterna, inkluderande rätten att bestämma över sina liv. Varje skolenhet bör ha en handlingslinje för när och hur hedersproblematiken ska tas upp med föräldrarna, till exempel enligt följande hållpunkter:

- ◆ Alla föräldrar bör återkommande informeras om skolans och samhällets syn på mänskliga rättigheter och jämställdhet, samt om flickors rätt att bestämma över sina liv och kroppar.
- ◆ I utvecklingssamtal kan hedersproblematiken tas upp. Allt förtryck påverkar studieresultat. Stäm av med eleven hur och när frågan kan tas upp.
- ◆ Kontakta föräldrarna för påverkan utifrån den unga kvinnans egen bedömning.

Skolans samverkan med andra verksamheter är viktig i det enskilda stödarbetet för de flickor och unga kvinnor som är utsatta för någon form av hedersförtryck. Samverkan över organisationsgränser utgör också en betydelsefull del i det förebyggande arbetet. Följande frågeställningar kan exemplifiera vilka uppgifter skolan kan behöva klargöra i sitt samarbete med olika verksamheter:

Socialtjänsten: Utveckla direkta personkontakter och samtala om olika uppgifter i arbetet för utsatta flickor. Sök modeller för information utan anmälan och klargör frågorna runt anmälan. Hur kan flickornas misstänksamhet mot kontakter med socialtjänsten brytas? Kan socialtjänsten medverka i skolan?

Polisen: Ha kontakter med områdesansvariga poliser. Samtala om vad skolan respektive polisen gör. Hur och när kan polisen medverka till stöd för utsatta flickor?

Ungdomsmottagningarna: Vilket stöd kan ungdomsmottagningarna ge de utsatta? Kan mottagningarna medverka i skolans attitydpåverkan? Hur kan de hjälpa till med ungdomsutveckling och ungdomsfrågor.

Kvinnojourer: Vad kan jourerna ställa upp med – utöver akuta insatser? Utarbeta riktlinjer för när och hur jourerna kan bidra med insatser i attitydpåverkan i skolan.

Sjukvården (inkl BUP): Diskutera mekanismerna i hedersförtrycket. Hur kan man gemensamt uppmuntra utsatta att söka stöd och hjälp där sådan finns?

Introduktionscenter (kommunens flyktingmottagning): Vilket stöd kan Introduktionscenter ge de aktuella familjerna? Hur kan skolan och Introduktionscenter samarbeta när det gäller det förebyggande arbetet?

Invandrарorganisationer: Sök samarbete med de organisationer som verkar mot hedersförtrycket. Sök samarbete med dessa i förebyggande arbete. Vilka personer kan vara resurspersoner för enskilda utsatta och skapa kontakt med dessa?

Andra frivilligorganisationer som skolan kan söka samarbete med är Rädda Barnen och BRIS.

Skolans uppgift

– att reagera vid upptäckt av hedersrelaterat förtryck

En förutsättning för att skolan ska kunna gå in och hjälpa flickor eller unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat förtryck är att någon på skolan ser och förstår vad som händer. Att upptäcka flickor utsatta för hedersförtryck är således en viktig uppgift för skolan.

"Att upptäcka flickor utsatta för hedersförtryck är således en viktig uppgift för skolan."

Det är här nödvändigt att skolans personal har en grundkunskap om hederskulturens mekanismer, dess patriarkala bakgrund och dess kollektiva och kompromisslösa krav på flickors kyskheter. Skolan behöver även uppmärksamma och ha en särskild kunskap inom vilka grupper som hedersförtryck ofta förekommer.

Viktiga observationspunkter kan vara:

- ◆ Får hon delta i all undervisning, inklusive idrott och sex & samlevnad?
- ◆ Får hon vara med på skolresor och lägerskolor?
- ◆ Måste hon ljuga om pojkvän, vilka hon umgås med, fritidsvanor och dylikt?
- ◆ Hur ser hennes studiemotivation och koncentration ut över tid?
- ◆ Är hon tidvis (oförklarligt) ledsen eller orolig?
- ◆ Uppvisar hon psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
- ◆ Har hon sömnsvarigheter?

-
- ◆ Är hon utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror på skolan?
 - ◆ Verkar hon oförklarligt rädd för något/någon?
 - ◆ Talar hon om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
 - ◆ Talar hon om att förlova sig eller gifta sig trots att hon är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som hon rimligen inte kan känna särskilt väl?

Om man ser några av dessa tecken måste skolans personal (lärare och/eller elevvårdare) våga samtala med flickan om hennes allmänna situation. Våga fråga om vilka krav som riktas mot henne från föräldrarna. Vad tycker föräldrarna om flickans fortsatta skolgång och framtida äktenskap? Vad är det som kommer att hända om hon bryter mot dessa krav?

"Våga fråga!"

Anser föräldrarna att familjens heder skulle skadas om hon går sin egen väg? Det är också viktigt att ta hänsyn till flickans sexuella läggning eftersom homosexualitet kan innebära att hedersproblematiken förstärks ytterligare. Här är det också viktigt att upptäcka pojkarnas och de unga männens situation.

För att kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av flickans kontaktnät (se vidare sidan 24) samt hennes förmåga att på ett realistiskt sätt bedöma konsekvenserna av olika alternativ.

Rutiner vid olika typfall av förtryck i hederns namn

– hjälp till de flickor och unga kvinnor som behöver och vill ha stöd

Om flickan bedöms vara utsatt för ett starkt hedersrelaterat förtryck och/eller brott i hederns namn måste skolan reagera. Följande fyra typsituationer och handlingslinjer kan vara till stöd för berörd personal. Indelningen och förslagen på insatser grundar sig på om flickan är myndig eller ej och om brott har begåtts eller inte.

1. Omyndig flicka utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)

Tyder skolans iakttagelser på att den omyndiga flickan är utsatt för olaga tvång, hot eller våld måste **berörd lärare** berätta om att hjälp finns och uppmuntra flickan att ta kontakt med elevhälsovården. Berörd lärare måste även informera **elevvårdare**, som i sin tur måste söka kontakt med flickan och erbjuda hjälp enligt lokalt utarbetad stödmetod.

- ◆ Ta flickans information på stort allvar.
- ◆ Bedöm skaderisken med att involvera föräldrarna.
- ◆ Kontakta socialtjänsten för en preliminär bedömning av situationen.
- ◆ Anmäl till socialtjänsten. Tänk på att anmälan till socialtjänsten bör göras skriftligt. Detta är ett sätt att själv bli medveten om vilka uppgifter man lämnar och vad man går vidare med.
- ◆ Dokumentera det som framkommit under arbetets gång, som information för dem som övertar stödansvaret och vid en eventuell rättegång.

Lokal uppgift: att ange ansvars och uppgiftsfördelning!

- ◆ Vilka "resurspersoner" på skolan ska engageras när flickan eller den unga kvinnan bedöms vara utsatt för brott?
- ◆ Vilka är kontaktpersoner inom socialtjänsten?
- ◆ Hur ska samarbetsmönstret och kontaktutbytet ske mellan skola, socialtjänst och polis?

2. Omyndig flicka inte utsatt för brott – barn i riskzon

När brott inte skett finns tid för förändring och utveckling. Avgör om det rör sig om tonårsproblem eller hedersförtryck genom att ställa bland annat följande frågor till flickan:

- ◆ Hur begränsas hennes livsrum?
- ◆ Vilka regler och krav gäller för henne?
- ◆ Vilka bestraffningar sker vid regelbrott?
- ◆ Är hon utsatt för bevakning?
- ◆ Har föräldrarna bestämt hennes framtid vad gäller utbildning, boende och äktenskap?

Lyssna av flickans krav och syn på sina rättigheter. Överensstämmer flickans krav med de regler och krav som familjen riktar mot henne? Vilka alternativ ser hon i sin framtid? Hjälp henne förstå innebörd och konsekvenser av olika alternativ som att:

- ◆ Underordna sig och godta föräldrarnas krav och regler.
- ◆ Godta en del krav men slåss för sina rättigheter på andra områden.
- ◆ Helt ta avstånd från föräldrarnas krav och regler.
- ◆ Fly från familjen innan hon fyllt 18 år, utan att hon försökt förändra förhållandena och utan avslutade studier.

Hjälp flickan att belysa olika aspekter av förekommande alternativ och ge henne därefter stöd för det val hon gör. Det är hennes ställningstagande som hon själv måste besluta om.

"Vilka alternativ ser hon i sin framtid?"

Stöd flickans egna val, hennes medvetenhet och egen kraft genom att:

- ◆ Samtala om varför hon vill gå sin egen väg, lär henne att se sin frigörelsekamp som ett försvar för mänskliga rättigheter och jämställdhet mellan kvinnor och män.
- ◆ Belysa fördelarna med att inte bryta med familjen före 18-årsdagen och att avsluta studierna med så bra resultat som möjligt.
- ◆ Göra henne medveten om vad som händer med familjen om hon bryter sig ur systemet. Hur drabbas mamma? Syskon? Vilka knep kommer att användas för att få henne tillbaka?
- ◆ Göra henne medveten om riskerna som kan finnas under lång tid. Vilka skyddsåtgärder finns och vilket skydd behöver hon?
- ◆ Samtala ingående om hur den nya, fria situationen kan gestalta sig med ensamhet, nytt nätverk, ny bostadsort och ekonomi. Problematisera hennes möjligheter att klara sig ensam, särskilt om hon hänger upp mycket på en pojkvän.
- ◆ Samtala om hur föräldrarnas inställning till hennes frihet kan förändras. Diskutera taktik för detta förändringsarbete: Vilka argument är bra att använda? Vilken tidpunkt är lämplig? Hur ska det läggas upp? Vilka är viktiga att påverka först? Vilka kan hjälpa henne med att påverka föräldrarna?
- ◆ Vara hennes återkommande stöd och hjälpa henne hitta andra som kan stödja henne: socialtjänst, polis, kvinnojour, ungdomsmottagning, sjukvård, personer och föreningar.
- ◆ Dokumentera vad som framkommit under arbetets gång. Dokumentation kan vara viktig kunskap vid rättegångar och för de som tar över stödansvaret.

Och sedan, när en eventuell flykt eller brytning skett: låt andra ta över stödansvaret helt. Skolans personal behöver inte veta hur det går för henne när man säkert vet att andra ställer upp.

Lokal uppgift: att utarbeta en mall för samtal och vägledning i en situation där flickor och unga kvinnor bedöms vara utsatta för ett starkt hedersförtryck – men där brott inte förekommer.

3. Myndig ung kvinna utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)

Tyder skolans iakttagelser på att den unga kvinnan är utsatt för olaga tvång, hot eller våld måste **berörd lärare** berätta om att hjälp finns och uppmuntra flickan att ta kontakt med elevhälsovården. Berörd lärare måste även informera **elevvårdare**, som i sin tur måste söka kontakt med flickan och erbjuda hjälp enligt lokalt utarbetad stödmetod.

- ◆ Ta den unga kvinnans information på stort allvar.
- ◆ Stöd henne att anmäla till polisen.
- ◆ Informera henne om vilket stöd och skydd hon kan få.
- ◆ Följ upp att flickan får det skydd hon önskar och har rätt till.
- ◆ Hjälp henne att få kontakt med polis, socialtjänst, med flera.

**"Och sedan, när en eventuell flykt eller brytning skett:
låt andra ta över stödansvaret helt."**

4. Myndig ung kvinna inte utsatt för brott

Lyssna av den unga kvinnans krav och syn på sina rättigheter. Vilka alternativ ser hon i sin framtid? Hjälp henne förstå innebörd och konsekvenser av olika alternativ som att:

- ◆ Underordna sig och godta föräldrarnas krav och regler.
- ◆ Godta en del krav men slåss för sina rättigheter på andra områden.
- ◆ Helt ta avstånd från föräldrarnas krav och regler.
- ◆ Fly från familjen utan att hon försökt förändra förhållandena och utan avslutade studier.

Hjälp henne att belysa olika aspekter av förekommande alternativ och ge henne därefter stöd för det val hon gör. Det är hennes ställningstagande som hon själv måste besluta om.

Gör en närhetsanalys

För att kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av flickans kontaktnät:

- ◆ Vilka är de hotande, hedersförsvarende personerna som förtrycker hennes rättigheter? Är det nära släkt i eller utanför Sverige eller andra personer eller grupper?
- ◆ Vilka närstående är neutrala eller positiva till hennes krav på förändring?
- ◆ Vilka kamrater kan hon lita på ställer upp?
- ◆ Har hon en pojkvän? Är han ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
- ◆ Vilka andra vuxna i eller utanför den egna etniska gruppen litar hon på som kan bli ett framtida stöd?

Socialtjänstens arbete mot hedersrelaterat våld

– ett förhållningssätt

Socialtjänsten bör verka för att effektivt stödja flickor och unga kvinnor som är utsatta för tvång, hot och våld i hederns namn. Detta förutsätter att alla, oavsett vilken enhet eller grupp man än arbetar på, har kännedom om hedersproblematiken. För att kunna hjälpa flickorna måste man lära sig att se flickorna och deras situation. Därför behövs mer kunskap. Detta är en förutsättning för att man skall kunna ställa rätt frågor, slussa vidare till rätt person/forum och kunna skilja hedersförtryck från tonårsproblematik.

Hedersproblematiken är ny i förhållande till svenska lagar och existerande rutiner. En hantering på socialtjänsten som bygger på normala rutiner kan i vissa fall skada den enskilda flickan eller den unga kvinnan ytterligare om hon är allvarligt utsatt för hedersrelaterat våld. Hur och när kontakten med flickans föräldrar sker är en känslig fråga när det gäller hedersrelaterad problematik. Om flickor med hedersproblematik offentliggör sin historia genom ett besök hos socialtjänsten kan detta i sig självt innebära ytterligare sanktioner och hot från föräldrar och nära anhöriga. Många unga flickor väljer därför att söka andra vägar för att få hjälp.

Socialtjänsten måste ta till sig kunskap om vad hedersrelaterat våld är och vad detta specifikt kräver av handläggare och tjänstemän. Fortbildning är därför nödvändig på olika nivåer och kan till exempel innebära att man utvecklar specialkompetens inom hotbildsanalys, närhetsanalys, metodik i stödarbete och kunskap om skyddsåtgärder.

Ett utvecklat samarbete med skolan underlättar socialtjänstens eget arbete med den här frågan och är många gånger en förutsättning för att man skall kunna göra ett bra jobb.

Här presenteras ett specifikt förhållningssätt som ett hjälpmedel för att i det enskilda ärendet hantera hedersrelaterat våld – utifrån flickans behov. Denna kunskap är ett nödvändigt stöd och komplement till redan existerande rutiner.

”Hur och när kontakten med flickans föräldrar sker är en känslig fråga när det gäller hedersrelaterad problematik”

Att tänka på vid en anmälningssituation

Ta först reda på om anonym konsultation kan ske utan att utredning öppnas. Om uppgiftslämnaren är osäker och otrygg kan en initial anonym konsultation underlätta en bedömning av anmälningssituationen.

Anmälan/ansökan

Vid anmälan finns en skyldighet att inleda utredning om det kan antas att behov föreligger enligt Socialtjänstlagen 11 kap. 1 och 2 §§. Innan beslut tas om att inleda utredning finns utrymme att genomföra en förhandsbedömning. Förhandsbedömningen måste emellertid vara tidsmässigt avgränsad och får inte likställas med en utredning. Kontakter får under denna tid ej tas med andra än anmälaren och den flicka anmälan gäller.

Förhandsbedömning

I ärenden rörande omyndiga flickor som kan misstänkas vara eller bli utsatta för hedersrelaterat våld är det viktigt att en tidig och noggrann bedömning sker av flickans behov av skydd – innan vårdnadshavaren kontaktas. Om beslut tas att inleda en utredning måste vårdnadshavarna informeras. När det gäller hedersrelaterad problematik så är flickan utsatt för våld och hot från den egna gruppen och familjen. Socialtjänstens kontakt med vårdnadshavare kan därför i sig självt utgöra ett hot mot flickan. Att hon tagit kontakt med myndigheter kan anses påverka släktens heder negativt. Det är av denna anledning viktigt att använda tiden för förhandsbedömning som ett verktyg att noggrant kunna värdera det akuta skyddsbehovet och vidta åtgärder, till exempel omedelbart omhändertagande, om detta är nödvändigt.

Saker man bör tänka på under en förhandsbedömning:

- ◆ Kan mötet ske på neutral plats – gärna i skolan? Det är viktigt att mötet inte sker på socialkontoret då det kan verka misstänksamt och flickans kontakt med socialtjänsten inte får bli allmänt känd. Om mötet sker i skolan är det nödvändigt att det arrangeras på ett sådant sätt att det inte väcker uppmärksamhet. Om utomstående får kännedom om besöket kan det leda till negativ uppmärksamhet och konsekvenser för flickan.
- ◆ Ta hänsyn till vilken tid som passar flickan. Hon kan ha stora krav på sig att vara hemma till en viss tid.
- ◆ Kan anmälaren följa med som ett stöd?
- ◆ Har socialtjänsten tidigare kännedom om flickan eller familjen? Har de till exempel tidigare haft ekonomiskt bistånd?

”Lita på flickan och ta reda på vad som begränsar henne – vad som är hennes problem.”

Förhandsbedömningen skall bygga på ett aktivt handlande under en klart avgränsad period. Det är inte acceptabelt att passivt avvakta händelseutvecklingen utan man bör aktivt inhämta de uppgifter som behövs. Utgå från att flickan talar sanning och lyssna till vad som är hennes problem. Förhandsbedömningen skall utmynna i ett beslut om att inleda utredning alternativt inte inleda utredning enligt Socialtjänstlagen 11 kap 1 och 2 §§. Om det finns ett skyddsbehov kan det under utredningstiden finnas ett behov av att omhänderta den omyndiga flickan under utredningstiden med stöd av LVU § 6. Två viktiga delar i förhandsbedömningen är probleminventeringen och bedömning av skyddsbehov.

Probleminventering – hedersrelaterat förtryck eller tonårsproblem?

En viktig del i förhandsbedömningen är att undersöka behovet av skydd. Därför är det också av stor vikt att undersöka om flickan har ett ”vanligt” tonårsproblem eller om hon är utsatt för hedersrelaterat förtryck. Om det handlar om hedersrelaterat förtryck påverkar detta skyddsbilden och hur man som socialsekreterare bör agera i ärendet.

”Lyssna och fråga! Hjälp henne att reflektera.”

Tänk här på att ge flickan möjlighet att själv berätta om sin situation, om vad eller vilka hon upplever som ett hot och om vilka lösningar hon själv kan hitta. Lyssna och fråga! Hjälp henne att reflektera kring hur hennes liv ser ut idag och vad det är som begränsar henne. Vad får hon inte göra som hon skulle vilja kunna göra?

Nedan finner du en praktisk frågemall att utgå från för att bättre kunna se om flickans utsatthet handlar om hedersrelaterat förtryck:

- ◆ Vilka begränsningar är hon utsatt för?
- ◆ Är hon utsatt för våld och misshandel? Finns det synliga skador på flickan?
- ◆ Är hon utsatt för kränkningar och hot?
- ◆ Är hon utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror eller annan släkting på skolan?
- ◆ Talar hon om att förlova sig eller gifta sig trots att hon är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som hon rimligen inte kan känna särskilt väl?
- ◆ Vad ska hon göra på sommarlovet? Finns det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en ”semesterresa” till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- ◆ Är hon kraftigt begränsad när det gäller kläder, rörelsefrihet och fritid?
- ◆ Har hon stort ansvar för hemmet?
- ◆ Får hon delta i all undervisning, inklusive idrott och sex & samlevnad?

-
- ◆ Får hon vara med på skolresor och lägerskolor?
 - ◆ Måste hon ljuga om pojkvän, vilka hon umgås med, fritidsvanor och dylikt?
 - ◆ Uppvisar hon psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
 - ◆ Talar hon om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
 - ◆ Vad kommer att hända om hon bryter mot dessa krav? Anser föräldrarna att familjens heder skulle skadas om hon går sin egen väg?

Skyddsbehovet – släktpyramid

För att bättre kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av flickans kontaktnät. Analysen är också en viktig hjälp för flickan att själv på ett realistiskt sätt bedöma konsekvenserna av olika alternativ. Följande frågor kan vara en hjälp i bedömningen av flickans kontaktnät:

- ◆ Vem slår och hotar?
- ◆ Vem är det som styr och bestämmer om sanktioner i släkten?
Är det farfar – eller har ansvaret fallit på flickans far eller bror? Finns denna person i Sverige?
- ◆ Vilka är de hotande personerna som förtrycker hennes rättigheter? Är någon av dessa tidigare straffad?
- ◆ Vilken nära släkt har hon i eller utanför Sverige?
- ◆ Har någon syster eller annan kvinnlig nära släkting, till exempel en kusin, tidigare gifts bort mot sin vilja eller misshandlats eller mördats på grund av hedersbrott?
- ◆ Finns det kanske någon ung kvinna i släkten som tidigare lyckats med att gå sin egen väg? Har hennes val i så fall accepterats av släkten? Var befinner hon sig geografiskt – i Sverige eller i utlandet?
- ◆ Vilka närstående är neutrala eller positiva till flickans krav på förändring och kan vara ett stöd i hennes frigörelse? Eller saknar hon helt stöd från familjen?

-
- ◆ Finns det några sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen, till exempel inom skolan?
 - ◆ Vilka kamrater kan hon lita på ställer upp?
 - ◆ Har hon en pojkvän? Är han ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
 - ◆ Vilka andra vuxna litar hon på som kan bli ett framtida stöd?

Kartlägg noga flickans svaga och starka sidor. För att bedöma risker kan man också göra en släktpyramid tillsammans med flickan. Här ser man lättare var i släkten de hotande personerna finns.

Att tänka på under förhandsbedömningen

Bedöm efter probleminventeringen och en riskbedömning flickans behov av skydd. Ta hänsyn till flickans egna tankar om lösningar och eventuella konsekvenser av dessa. Informera tydligt om hur socialtjänsten kan hjälpa!

- ◆ Hur påverkar det enskilda beslutet flickan? Ta reda på flickans önskan, situation och behov.
- ◆ Kan det finnas en konflikt mellan flickans skyddsbehov och vårdnadshavarens bestämmanderätt?
- ◆ Om det finns risk för hot – undersök möjligheten att sekretesskydda delar av anmälan.

-
- ◆ Beakta att hedersproblematik är ny i förhållande till Socialtjänstlagen och LVU.
 - ◆ Utnyttja möjligheten att göra en noggrann undersökning och var aktiv under förhandsbedömningen. Detta underlättar även arbetet med riskbedömning i ett senare skede.
 - ◆ Använd tolk vid behov. Det är här mycket viktigt att tolken är neutral i förhållande till flickan och att tolken inte kommer att utgöra ett hot genom ryktesspridning eller kontakter med hennes släkt. Avväg möjlighet att tolka via telefon, detta gör mötet mer opersonligt och flickan kanske upplever ett mindre hot. Lyssna på flickans önskemål.
 - ◆ Klargör tydligt olika möjligheter till hjälp och stöd när det gäller till exempel skydd och boende.
 - ◆ Gör flickan medveten om olika alternativ och deras olika konsekvenser. En brytning med familjen kan utgöra ett livslångt hot och kan innebära en stor ensamhet. Särskilt för en myndig flicka – som själv bestämmer över sina val – är detta viktigt att medvetandegöra.
 - ◆ Tala inte till flickan i termer av att ”har du blivit utsatt för hedersrelaterat förtryck?”. I det hedersrelaterade förtrycket och i hederskulturen är det den utsatta flickan som skuldbeläggs. Hon anses vara skyldig eftersom hennes handlande tvingat släkten att vidta hot och sanktioner mot henne på grund av att hon brutit mot hederskoderna. Förövarna däremot anses ha rätt i sitt utövande av förtrycket. Att tala till flickan i termer av att hon utsatts för hedersrelaterat förtryck kan göra att hon känner sig skyldig – ”detta är mitt fel” – och att hon blir osäker i sin anmälan och rätt till hjälp. Få istället flickan att själv berätta om sin situation.
 - ◆ Var noggrann!
 - ◆ Ge flickan hopp.
 - ◆ Bedöm behov av akut hjälp.

Att tänka på vid en utredning

Vid en utredning finns det precis som under förhandsbedömningen en del saker som är viktiga att tänka på om det är frågan om hedersrelaterad problematik, bland annat när det gäller riskbedömningen.

Riskbedömning

De uppgifter som framkom under förhandsbedömningen och som rör skyddsbehovet är mycket värdefulla i den fortsatta riskbedömningen. När en utredning öppnats finns möjlighet att genom ytterligare bearbetning bekräfta eller förkasta dessa uppgifter i kontakten med andra än anmälaren och flickan. Undersök förekomsten av:

- ◆ Tidigare våld mot barnen.
- ◆ Våld mellan föräldrar.
- ◆ Patriarkal familjestruktur.
- ◆ Bortgifta syskon i familjen/släkten.
- ◆ Personer i flickans släkt och omgivning som tidigare är dömda för våldsbrott.
- ◆ Redan inarbetade relationer hos någon vuxen, till exempel på skolan, som är insatt i hennes situation och som kan vara ett stöd för flickan under processen.

Omyndig flicka

Fatta beslut om att inleda utredning och om eventuella akuta åtgärder, frivilliga insatser eller tvångsingripande ska vidtas, såsom till exempel omedelbart omhändertagande enligt LVU.

Vid omedelbart omhändertagande:

- ◆ Inled utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL
- ◆ Ordförandebeslut om:
 - Omedelbart omhändertagande
 - Hemlighållande av vistelseadress LVU § 14
 - Umgängesbegränsning, t ex inga brev eller telefonsamtal

-
- ◆ Läkareundersökning och rättsläkarintyg
 - ◆ Polisanmälan
 - ◆ Underrätta vårdnadshavare

Bedöm utifrån flickans ålder och mognad behovet av:

- ◆ Avstånd till hemmet.
- ◆ Lämplig geografisk placering. Det kan vara olämpligt att hon placeras i en geografisk del där den egna gruppen bor, då ryktet snabbt kan spridas och utgöra ett hot mot henne.
- ◆ Boendeform, såsom särskilt boende för denna grupp flickor.
- ◆ Personskydd.
- ◆ Läkavård.
- ◆ Psykologhjälp.
- ◆ Krisbearbetning.
- ◆ Professionella stödare i vardagen.

Att tänka på vid kontakter med föräldrarna:

- ◆ Hur och när ska föräldrarna kontaktas för att det inte ska skada flickan?
- ◆ Bedöm var samtalet bäst är lämpligt att ske.
- ◆ Överväg om polis bör finnas med.
- ◆ Ta det försiktigt! Tänk på konsekvenserna av hur informationen sker. Om polis är med bör det skötas med försiktighet. Tänk på att inte förvärra situationen genom att hota familjens heder.
- ◆ Ha en plan för fortsatta samtal med föräldrarna, som föräldrarna erbjuds.

Myndig ung kvinna

Fatta beslut om utredning ska inledas eller inte och om eventuella akuta åtgärder ska vidtas.

Socialtjänstens insatser för ungdom över 18 år:

- ◆ Organisera och ordna skyddat boende.
För att möta individuella behov bör ett väl fungerande system av skyddade boenden av olika slag finnas: Familjehem, hem för vård och boende, utslussningslägenheter och skyddade utbildningsplatser. Behoven varierar beroende på till exempel ålder, utbildningsnivå, stödbehov och hotbild.
- ◆ Identitetsskyddande åtgärder.
- ◆ Polishjälp vid behov.
- ◆ Ekonomiskt bistånd.
- ◆ Planering för en meningsfull fortsättning.

Att tänka på vid kontakter med föräldrarna:

- ◆ Flickan själv bestämmer om och hur information till föräldrarna ska ske.
- ◆ Om hjälp behövs – ge information då föräldrarna kommer till socialförvaltningens kontor.
- ◆ Om den unga kvinnan inte vill ge någon information till föräldrarna – hänvisa till sekretessen.

Att tänka på inför det fortsatta arbetet med flicka och familj

Efterarbetet och uppföljningen är mycket viktig. Vilka insatser och vilket stöd kan socialtjänsten ge till flickan och hennes familj efter en anmälan/anmälan, en utredning och eventuellt efter ett omedelbart omhändertagande? En viktig del av det fortsatta arbetet bör vara att ge fortsatt stöd till flickan och även till hennes familj. Det kan handla om att ge olika stöd vid en kris-situation men också att ge tydlig information om lagar, skyldigheter och rättigheter.

”En viktig del av det fortsatta arbetet bör vara att ge fortsatt stöd till flickan och även till hennes familj.”

Ofta är den svaga länken flickan själv. Brytningen med familjen kan bli alltför svår och påtaglig. Familjen kan också med olika metoder få henne att komma tillbaka till familjen. Detta kan till exempel ske genom att familjen ger flickan falsk information om att någon nära släkting är sjuk och ligger på sjukhus.

Målsättning utifrån flickans behov

Att kunna leva ett eget liv och kunna bestämma över sin egen sexualitet och kropp och samtidigt ha kvar sin familj!